

בארה של תורה

פשט עיון ודרש בפרשת השבוע ופניני השקפה לקח ומוסר

יו"ל ע"י מוסדות דרכי תורה רחובות, בתי מדרש להוראה ולרבנות וכוללי יום לאברכים מצויינים

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל:

rg5740@gmail.com

גליון 210 ניסן תשע"ז

העלון מוקדש לע"ג הרב משה בן ליזה נעמן ז"ל ע"י בניו הרב צורי הרב אליהו והרב אורי הי"ו

פרשת צו – שבת הגדול

לא דובים ולא יער

"אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ו, ו)

מפסוק זה למדו (רמב"ם פ"ב מתמו"מ ה"א) שיש מצוה מיוחדת להבעיר אש על המזבח בכל יום. ובמסכת יומא (כא, ב) נתבאר, שאף שהיתה אש יורדת מהשמים ומעכלת את הקרבנות, מצוה להביא אש מן ההדיוט, וכפי שנאמר (ויקרא א, ז) "ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח".

ובביאור שורש המצוה כתב בספר החינוך (מצוה קלב) "ידוע הדבר, כי ניסים גדולים אשר יעשה האל לבני אדם בטובו הגדול, לעולם יעשה דרך סתר, ונראים הענינים כאילו נעשים בדרכי הטבע ממש. כי גם בנס קריעת הים, שהיה נס מפורסם, כתוב (שמות יד, כא) ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, וישם את הים לחרבה ויבקעו המים. ומזה הענין ציונו להבעיר אש במזבח, אף על פי ששם יורד אש מהשמים, כדי להסתיר הנס. לפי הדומה שהאש היורדת לא נראתה בירידתה, מהטעם שאמרנו".

ומצוה זו של הדלקת האש על גבי המזבח שבה נגלה חֶפְץ ה' בהסתר ניסיו הגלויים, היא בנין אב לכלל הניסים הנסתרים, שהינם בבחינת "אין בעל הנס מכיר בניסו", שאף הם מוסתרים בכיסוי הטבע, עד אשר לא ניכר כלל כי יד ה' בדבר, אך אין כיסוי זה מקיע את חובת האדם להתבונן בניסי הניסים הטמונים בטבע, ולהכיר כי הכל נעשה בדבר ריבון העולמים. [נדברים אלה הינם תמצית דברי הרמב"ן הידועים (שמות יג, טז), "זמן הניסים הגדולים והמפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה. שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין רבים בין ביחיד, והכל בגורת עליון"].

ב. והנה לאחר שריאף אלישע את מימי יריחו נאמר (מלכים ב ב, כג), "ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך, ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו, ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח". ופירשו חז"ל (סוטה מו, ב), שאמרו לו "עלה מכאן, שהקרחת עלינו את המקום". וזאת משום שעד עתה היתה מלאכתם להביא מים מתוקים מרחוק, והיו משתכרים ומתפרנסים בכך, ועכשיו שהמתיק אלישע את המים, איבדו את פרנסתם. ולבסוף נעשו אותם נערים, וכפי שנאמר (שם, פס' כד) "ויפן אחיו ויקללם בשם ה', ותצאנה שתיים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים". ונחלקו חז"ל (סוטה מו, א) כיצד נעשו, שלדעת אחד האמוראים, היער היה קיים קודם לכן, ועתה נעשה נס ונבראו הדובים. ולדעת החולק, 'לא דובים ולא יער', ששניהם לא היו, ונעשה נס בתוך נס, ונברא יער ובתוכו דובים. והקשתה הגמ' שאם כן לשם מה נצרכה בריאת היער, והלא היה די להענישם על ידי הדובים. ותירצו, שללא היער הדובים מפוחדים ומבועתים, ופירש רש"י, שכשאין לדובים מקום קרוב לברוח אליו ולהתחבא, יראים הם להתגרות בבני אדם, אך כשהם קרובים ליער אינם מפוחדים, ולשם כך נברא היער באותה השעה.

והקשה הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי בעלי הקהילות יעקב (סוף ח"ה), ביאורים באגדות חז"ל, שהרי הדובים היו בריאה חדשה שנבראה באותה שעה, ואם כן הלא היה אפשר לברוא בדרך נס דובים שאינם יראים להזיק שלא בסמוך ליער, ומדוע הוצרך לברוא היער כדי שהדובים לא יתייראו להזיק, והיה זה לכאורה נס שלא לצורך.

וביאר, שהנה אותם נערים קילסו לאלישע מפני שהמתיק את המים ועל ידי כך איבדו את פרנסתם. ואילו היו מאמינים שהכל בידי שמים, היו יודעים שלא הפסידו כלום, כי היד ה' תקצר, והלא מה שנגזר עליהם ודאי

אימתי האב מקנא בבנו ?

"צו את אהרן ואת בניו לאמר" (ו, ב)

הראשונים העירו שבפרשת ויקרא הוזכרו רק בני אהרן ולא אהרן עצמו, וכאן הוזכר גם אהרן. ובפירוש בעלי התוספות ביארו זאת על פי דברי המדרש (ילקוט ויקרא רמז תע"ט), שלאחר מעשה העגל אמר הקב"ה שאהרן לא יעבוד ולא ישמש עוד ככהן, ולכן בכל עבודת הקרבנות שבפרשת ויקרא הוזכרו רק בניו.

ובמדרש שם אמרו עוד, שעקב כך אמר משה לפני הקב"ה, "הבאר שנואה ומימיה חביבין? וכיון שהבנים חביבין שהם מי הבאר היאך שנואה הבאר שהוא האב? והרי חלקת כבוד לעצים, כפי ששנינו "הכל כשרין לעצי המערכה חוץ משל זית ומשל גפן", ואף על פי שעצי הזית והגפן פסולים, לא נאמר כן במפורש בתורה לפי שחלקת כבוד לזית בשביל שמן שיוצא ממנו, ולגפן בשביל הנסכים, ולמה לא תחלוק כבוד לאהרן בעד בניו? מיד אמר לו הקב"ה, חייך שבתפילתך אני מקרבו, ולא עוד אלא שאני עושה אותו עיקר ובניו טפלים, מיד אמר למשה צו את אהרן ואת בניו".

וכתב הכלי יקר, שטעם הדבר שלא הוזכר שמו של אהרן בפרשת ויקרא מחמת חטא העגל הוא משום שרוב הקרבנות שהוזכרו בפרשה זו באים לכפר על חטא, והרי אילו לא חטאו ישראל בעגל לא היו צריכים לאותן קרבנות כלל [כמ"ש (ירמיה ז, כב) "כי לא דברתי את אבותיכם ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה חובח", וביאור המפרשים, שדוקא ביום הוציא אותם קודם שחטאו בעגל לא ציויתים על עולה חובח, אבל לאחר שחטאו בעגל ציויתים על משכן וקרבנות כי היו צריכים או לכפורות], ולכך נתרחק אהרן מעשיית הקרבנות כי אין קטיגור נעשה סניגור, עד שקירבו משה בתפלתו.

ב. ובדרוש לשבת הגדול לשל"ה הקד' (מס' פסחים מצה עשירה דרוש ה') העיר, שעל אף שבפרשת ויקרא נאמר (ב, ג) "והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו" ואם כן הוזכר אהרן בפני עצמו, מכל מקום יש לומר שכוונת המדרש שבפסוקים העוסקים בקרבן העולה הוזכרו רק בני אהרן. אמנם הקשה שהרי "בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו" (סנהדרין קה ב), ובני אהרן היו גם בניו וגם תלמידיו, ואם כן מדוע יש קפידא בדבר שלא הוזכר אלא "בני אהרן" וביאור כונתו, שהרי למעשה שמו של אהרן הוזכר אלא שנטפל לבניו - "בני אהרן", ואם כן כל החשש הוא שמה יתקנא בבניו על שלא הוזכר שמו בפני עצמו אלא כנטפל, ולכך ביקש משה מהקב"ה שיזכר שמו של אהרן כעיקר ולא כדבר הנטפל. ועל כך הקשה השל"ה שהרי אין אדם מתקנא בבניו. ועוד הקשה, מהו שאמרו שהקב"ה חלק כבוד ולזית בכך שאינם קרבים על גבי המזבח, וכי יש להם כבוד בכך שהם פסולים למערכה, והלא אדרבה "כל פעל ה' למענהו", והכל ברא לכבודו. ונעיי"ש שהאר"ק ליישב ע"פ הסוד].

ויש בנותן טעם להביא בענין זה ש"בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו" את דברי רש"י במס' בבא קמא (צב, ב) שהתורה הסמיכה את נישואי יצחק ורבקה לפסוק "ויוסף נשא אברהם ויקח אשה ושמה קטורה", לומר שאברהם נתקנא ביצחק ולכן נשא אשה. ולכאורה קשה שהרי אין אדם מקנא בבנו? ותירץ הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך שיחה' עמ' קכג) שאין אדם מקנא בבנו היינו בחכמה ובגדלות, אך לא אמרו כן על מעשה פרטי.

וסיפר בשם רבי אריה לוי זצ"ל, שלבעל ה"חמדת שלמה" היה בן גדול מאד, ודיברו עליו שהוא גדול מאביו, והדבר היה איכפת לאביו. וכששאלו אותו שהרי "בכל אדם מתקנא חוץ מבנו"? השיב: הני מילי כשזה אמת...

דרור בן ישעיה ז"ל ע"י אברהם ססיה שושנה בת סטרונה כהן ע"ה חיים בן חוה כהן ז"ל

חביב בן אסתר עטר ז"ל חיים בן סלימאן קעטבי ז"ל יהודה בן ברטה מארש ז"ל

לע"ג ר' בנימין בן סלחה ז"ל • סרה בת רחמה ע"ה ר' שלמה בן טאוס ז"ל • נאוה בת תאניה ע"ה אהרן בן יחיא ז"ל • רחל בת סאלחה ע"ה צביה בת סרה ע"ה

ישיגו. אולם עמדה בעוכריהם אמונתם הרפויה, וכפי שדרשו חז"ל (סוטה מו, ב) שנקראו בלשון הנביא "קטנים" מחמת שהיו קטני אמנה.

והנה כל חסרון באמונה בהש"ת הוא מפאת שהאדם רואה עולם כמנהגו נוהג על ידי סיבה ומסובב ועל כן חושב שהקב"ה הניח עולמו לאדם, וכל דאלים גבר. ברם, לפי האמת, הכל נתון בהשגחת הש"ת, והכל נגזר על האדם בראש השנה. והטבע עצמו הוא נס, דהיינו מעשה הקב"ה וגזירתו, ומה שהכל נשתלשל על ידי סיבה ומסובב ונראה טבעי, זה עצמו הוא גם כן נס מהש"ת, ורצונו הוא שיהא הכל כהנהגה טבעית, וזאת כדי שתהא הבחירה חופשית אצל האדם, אם להאמין בה או לחצוב לעצמו בורות נשברים.

ונמצא שכל הנהגת הש"ת בעולם היא בדרך של נס בתוך נס. הנס הראשון הוא השגחתו התמידית של ה' בברואיו. והנס השני הוא הרגל הטבע, שתכליתו היא שלא יהא ניכר הנס הראשון. וכנגד שני הניסים הללו בא על אותם הנערים עונש הדובים והיער. שבבריאת הדובים הרי היה נראה הנס בחוש שהוא מן השמים, והיה זה כנגד הנס הראשון שהוא עצם הבריאה והשגחת ה' בה. ולעומת זאת, בבריאת היער נתעטף הנס והיה נראה כאילו הדובים מוזיקים בדרך טבע בריאתם, וזה כנגד הנס השני שבבריאה, שתכליתו להסתיר ולכסות את הניסים הנראים בחוש.

ועל ידי כך סימל עונש הדובים והיער את הנהגת הנס בתוך נס שבבריאה, ולימד שהטבע מסתיר מעין האדם את ניסיון ה', שלא כמחשבת קטני האמנה, שהטבע אינו מסובב אלא סיבה, ועולם כמנהגו נוהג, ולכך תלויה פרנסת האדם במעשה ידיו ולא בגזירת עליון.

ג. ויש לציין פירוש נפלא של הגר"א על דברי המשנה (שבת כט, ב) "המכבה את הנר וכו', כחם על השמן, כחם על הפתילה". ולכאורה היה צריך לומר "כחם על הנר, כחם על השמן" ללא כ' הדמיון. ותיריך הגר"א (הובא במאסף ארצות ירושלים שנת תשט"ו ח"ג) שלפי האמת אין זה חס ממש אלא "כחם", כי מה שנגזר עליו מראש השנה הוא יקבל עם או בלי השתדלותו, אלא שהאדם מדמיין שהשתדלותו שחם על השמן והפתילה מועילה שריוח יותר, ולכן נקט התנא "כחם" בכ' הדמיון.

תפילת הספנים

"אם על תודה יקריבנו" (ו, יב)

פירש"י "אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא, שצריכין להודות, שכתוב בהן (תהלים קו) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה".

ובספר תהלים הוקדש מזמור מיוחד למביאי קרבן התודה שהזכירו ברש"י, והמקדק בפסוקים ימצא שינוי לשון ביניהם, וכפי שעמד בזה בספר אור מאיר להרב מאיר פוזן ("ח"א עמ' תמח"), שבהולכי מדברות ויורדי הים נאמר "ויצעקו אל ה'", אך בחבושי בית האסורים ובחולה נאמר "ויצעקו". ועוד, שבהולכי מדברות ויורדי הים נאמר "ממצוקותיהם" בכתוב מלא, ובחבושי בית האסורים ובחולה נאמר "ממצוקותיהם" בכתוב חסר.

וביאר, שהנהגה היא הארבעה הנ"ל מתפללים לה' שישועם מצרתם, ברם חילוק גדול יש ביניהם, כי הנה כל זמן שיחשוב האדם בלבו שיש אפשרות שיציל עצמו על ידי השתדלות אין תפילתו שלימה ואיננה מעומק הלב, ורק כשרואה שבדרכי הטבע אין שום סיכוי שינצל ורק הש"ת יכול להושיעו, אזי זועק ומתפלל מקירות לבו ותפילתו בוקעת רקיעים.

ואם נתבונן נמצא שבזה דומים הולכי מדברות ויורדי הים, כי אין להם הצלה בדרכי הטבע, ויודעים היטב שאין להם על מי להישען מלבד הש"ת. ומחמת כן זועקים ומתפללים בלב שלם, ולכן נאמר בהם "ויצעקו" באות צ' שמבטאה חזק יותר מזהאות ז', ומסמלת את תפילתם שהיא חזקה וגמורה. מה שאין כן החבוש בבית האסורים חושב שיוכל להינצל על ידי שוחד או עורך דין טוב ואין תפילתו שלימה, וכן חולה חושב שיוכל להתרפא על ידי רופא גדול ומומחה, ולכן נאמר בהם "ויצעקו" באות ז'.

ומטעם זה נאמר בחבושי בית האסורים ובחולה "ממצוקותיהם" בכתוב חסר, כי חושבים שאין צרתם גדולה כל כך וימצאו מפלט על ידי

השתדלותם. שלא כהולכי מדבר ויורדי ים שנאמר בהם "ממצוקותיהם" בכתוב מלא כי מודעים לגודל צרתם ויודעים שרק עזרה משמים תצילם.

אך לבסוף כל אלו מבינים שמבלעדי ה' אין גואל ומושיע, ולכן נאמר בכלם "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה".

ויש לציין שביסוד דבריו מבואר במס' קדושין (פב, א) "הגמלין רובן כשרין, הספנין רובן חסידים", ופירש"י "הגמלין רובן כשרים, שפורשין למדברות למקום גדודי חיות וליסטיין ויראים לנפשו ומשברים לבם למקום. והספנין רובן חסידים, שפורשין למקום הסכנה ותמיד הם ברעדה יותר מן הגמלין". והיינו שכיון שידועים שאין להם הצלה בדרכי הטבע תולים עצמם בחסדי ה' ומתפללים אליו ומעשיהן מתוקנים ביותר.

ב. והנה כתב המהרש"א (ב"ב עג, ב) "ימי הגלות דומים להולך בספינה בעמקי מצולות ים הגלות, ואנו ניצולין כספינה המטרפת בים שניצולת בתפלה וברחמי שמיא כדאמרין הספנין רובן חסידים". ולפי הנ"ל יוארו דברי המהרש"א באור יקרות, כי תפילתנו על גלות וגאולת הפרט והכלל צריכה להיות כתפילת הספנים, שנבין ונדע ששום השתדלות ושום קשרים לא יועילו עבורנו, ואין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים. ואל לנו להיות כחבוש בית הסוהר או כחולה שמתפלל לה' אך בסתר לבו עדיין יש סומך ובוטח ב"עורך דין" המוצלח וב"רופא המומחה" שיציל אותו.

ולכן אמרו חז"ל (סוטה מט, ב) אודות עקבתא דמשיחא "ועל מה יש לנו להישען, על אבינו שבשמים!", שבהיותנו מיטלטלים בספינה על פני מימי הגלות המאיימים עלינו, נדע ונביר בכך שאין שום כח ושום פעולה שתועיל לנו מלבדו ית', ורק עליו יש לנו להישען, ואזי תהא תפילתנו כ"תפילת הספנין" הנובעת ממעמקי הלב ובודאי שתתקבל.

תודה לה' על השקט...

בדברי האלשיך בפרשתנו מצינו דברים מאלפים בענין חיוב ההודאה לה', וזו לשונו "לפי פשט המקראות יראה, כי רק כאשר תעו במדבר והם בסכנה יודו לה', אך הולכי מדברות ולא תעו בדרך, ויש איתם לחם ומים וצידה לדרך, לא יתחייבו בהגיעם אל מחוץ חפצם להודות. וכן מי שנחשב בבית האסורין על עסקי ממון, ולא עינו בכבל רגלו ולא ברזל באה נפשו, גם בצאתו לא יתחייב להודות, כי לא חייב הכתוב אלא בהיותם יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל, אך לא אשר היה עצור בכלא וידיו לא אסורות ורגליו לא לנחושתיים הוגשו. וכן חולה שנפל למשכב בשחפת או קדחת, ולא הגיע עד גדר שכל אוכל תיעבה נפשו, ולא הגיע עד שערי מות, לא יתחייב להודות. וכן יורדי הים באניות, והמים להם חומה חמאה וחלב, ובשובה ונחת בקרב ימים, נחם אלהים דרך ארץ מחוץ חפצם, לא יתחייבו להודות, כי לא חייב הכתוב, רק לאשר בסופה ובסערה דרכם, ויצילם ה'".

"על כן אמרו במסכת ברכות ארבעה צריכין להודות יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. לומר לך שהארבעה אשר היה עולה על רוחך שאין צריך להודות, דע לך כי צריכין הם. כי לפי האמת יותר חייב להודות מי שהנחה ה' בנחת ולא בצער אל מחוץ חפצו בים או במדבר, מאשר ראה רעה והצילו ה'. ויתחייב הודאה כפולה ומכופלת עד אין קץ, כי לא בלבד שהצילו ה', כי אם גם חס עליו בל ירגיש אפילו מציאות צער כלל. וכן החולה, שלא בלבד שהצילו הש"ת ממות, כי אם גם לא הכביד עליו חוליו וריפאו. ועל דרך זה החבוש שלא השליט הש"ת את הפוקד עונו לתנו בעוני וברזל, כי אם להיותו חבוש בלבד והוציאו יתברך, הלא יכול חובו להודות לשם ה'".

בדבריו מבקש האלשיך לעורר אותנו לבל נשגה לחשוב שרק מי שעברו על הרפתקאות שונות ומשונות כאותם ארבעה צריך להודות לה', כי מי יודע מה היה אמור לבוא עליו אילמלא שריחם עליו יוצרו ומנע ממנו סכנה וצער ומכאוב, עד שאמרו חז"ל (תנא דבי אליהו רבה פ"ב) שבכל יום ויום נעשים עם כל אדם ואדם באשר הוא ניסים כפליים כיוצאי מצרים. ועל זה נאמר "אין בעל הנס מכיר בניסו", כי האדם אינו מודע למה שמתחולל עימו, ואם היה מתבונן ולו במעט היה מבחין בחסדים הרבים שמרעף עליו הש"ת, ולא היה פוסק מלהודות ולהלל לה' על רוב חסדיו.

שיחות מוסר והשקפה על הפרשה מאת הרב ראובן גולן בעמדות ובאתר קול הלשון, או בטל' 03-6171001

[הקש 1-1-2-48-1 או *8 ואמור את שם המרצה והקש 1-1]. השיחה המרכזית משודרת בשידור חי בקול הלשון ביום ה' ב-16:40

[בסיום השיחה ניתן להורידה לאחר כמה דקות מהאתר]. לקבלת העלון שלח הודעה ל- rg5740@gmail.com

לע"נ כליפה מקיקיס בן פרשה כלילה ז"ל ע"י בניו ר' בני רחמים זר' רפאל עידן הי"ו ♦ מרת גניה בת חנה ומשה ע"ה ♦ לזכר יוסף בן דוד וציונה שלומי ז"ל ע"י בנו ר' יאיר שלומי הי"ו

לע"נ חממה בת אהרון יחיא אהרוני ע"ה ♦ רבקה בת לאה אליהו ע"ה ♦ שלמה בן דבורה והדי ז"ל ♦ רבקה בת אסתר טולדו ע"ה

גדעון בן רחל נעמן ז"ל
דניאל בן שמואל ורבקה אליהו (ע"י מול טוב שלום)
נעים בן גורגיה ע"י רחמים יוסף

יחיא בן דוד דארף ז"ל
מאיר בן עובדיה ענעני ז"ל
לאה בת סימי זאנו ע"ה

מייכאל בן עזרא רבין ז"ל
שלמה בן יחיא ורנה חזי ז"ל
מתתיהו בן רחל מלכה כהן ז"ל